

ANTALYA BUĞDAYI İSTANBUL FIRINLARINDA: XIX. YÜZYIL
BAŞLARINDA İSTANBUL'UN BUĞDAY İHTİYACININ
KARŞILANMASINDA ANTALYA'NIN ÖNEMİ
ANTALYA'S WHEAT IN THE OVENS OF ISTANBUL: THE
IMPORTANCE OF ANTALYA IN WHEAT SUPPLY OF ISTANBUL IN
THE BEGINNING OF 19TH CENTURY

GÜVEN DİNÇ

Doç.Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Assoc. Prof.Dr. Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of History
gduinc@akdeniz.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-1974-4280>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute
TAED-65, Mayıs - May 2019 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 02.01.2019
Kabul Tarihi-Accepted Date : 08.04.2019
Sayfa-Pages : 289-301
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4142>

www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaecd>

This article was checked by

 iThenticate®

ANTALYA BUĞDAYI İSTANBUL FIRINLARINDA: XIX. YÜZYIL
BAŞLARINDA İSTANBUL'UN BUĞDAY İHTİYACININ
KARŞILANMASINDA ANTALYA'NIN ÖNEMİ
ANTALYA'S WHEAT IN THE OVENS OF ISTANBUL: THE IMPORTANCE
OF ANTALYA IN WHEAT SUPPLY OF ISTANBUL IN THE BEGINNING
OF 19TH CENTURY

GÜVEN DİNÇ

Öz

Tarım üretimi kısıtlı olan başkent için temel gıda maddesi buğdayın sürekli ve düzenli bir şekilde temini meselesi Osmanlı devlet adamlarının üzerinde durdukları konuların başında gelmiştir. XVIII. yüzyılın son çeyreğine kadar İstanbul'un buğday ihtiyacı ağırlıklı olarak İstanbul'a yakın Karadeniz sahillerinden ve Balkanlardan temin edilirken özellikle XIX. yüzyıl başlarında Akdeniz adaları ve sahil bölgelerinden talepler temin edilmeye başlamıştır. XIX. yüzyıl başlarında Avrupa'da yaşanan Koalisyon Savaşları, Osmanlı ülkesinde buğday fiyatlarını hızlı bir şekilde yükselttiğinden Avrupalı tacirler buğday almak üzere Osmanlı limanlarına akın etmişlerdir. Bu ise İstanbul'un işesi meselesini daha da derinleştirmiştir. Bolca buğday üretiminin yapılabildiği Antalya (Teke Sancağı) da XIX. yüzyıl başlarında İstanbul şehrinin buğday ihtiyacının düzenli bir şekilde karşılanmasında rol oynamış sancaklardan biridir. Belgeler XIX. yüzyıl başlarında İstanbul'un ihtiyacı için Antalya'dan düzenli olarak yıllık 180 ton buğday mubayaa edildiğini göstermektedir. Antalya'da buğdayın mubayaaası mubayaaacı olarak görevlendirilen kişiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Buğday mubayaaası çoğunlukla mîrî fiyat üzerinden yapılmıştır. Antalya İskelesi Teke ve Hamid sancaklarının buğdayının İstanbul'a nakliyesinde önemli bir vazife görmüştür. 1825'e kadar Antalya'dan buğday mubayaaasının kesintiye uğradığı yıl çok azdır. İncelenen süreçte Tekelioğlu İsyanı nedeniyle buğday mubayaaasında kesinti olmuşsa da mubayaaalar isyandan sonra aralıksız devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Antalya, Teke, İstanbul, İşe, Buğday

Abstract

The constant and regular supply of wheat for Istanbul, whose agricultural production was limited, was one of the subjects that the Ottoman statesmen emphasized. Until the last quarter of the 19th century, the wheat requirement of Istanbul was mainly supplied from the Black Sea coasts and the Balkans close to Istanbul, and especially after the early 19th century, the demands from the Mediterranean islands and coastal areas increased. Since the Coalition Wars in Europe at the beginning of the 19th century rapidly increased wheat prices in the Ottoman country, European traders flocked to Ottoman ports to buy wheat. This further deepened the problem of wheat supply of Istanbul. Antalya, where abundant wheat production could be done, was one of the Sanjaks that played a role in meeting the wheat need of Istanbul in the early 19th century. The documents show that in the early 19th century, 180 tons of wheat were regularly purchased for Istanbul. In Antalya, the purchase of wheat was carried out by people appointed as mubayaaacı. Wheat was purchased mostly with mîrî price. The Antalya port had a significant role in transporting the wheat of Teke and Hamid sanjaks to Istanbul. Until 1825, the purchase of wheat from Antalya was very little interrupted. During the period under investigation, except for Tekelioğlu Rebellion period, wheat purchasing continued uninterruptedly.

Key Words: Antalya, Teke, Istanbul, Supply, Wheat

Giriş

Büyük şehirlerin iâşesi, üretimin yaygın olmadığı ve ulaşım imkânlarının kısıtlı olduğu dönemlerde çözülmesi gereken sorunların başında idi. Üretimi tüketimine yetmeyen büyük şehirler temel ihtiyaçlarını yakın bölgelerden veya geniş coğrafi alanların üretim fazlalarından karşılardı.¹

İâşe meselesi büyük şehirlerde ve özellikle başkentlerde ciddi boyutlara ulaşabiliyordu. Zira bu tip şehirler ortalamanın üzerinde bir tüketime sahiptiler ve idari ve askeri kadroları da barındırmaktaydı. Kalabalık bir tüketici kesimi olan, buna karşın üretim faaliyetleri sınırlı kalan büyük şehirlerin iâşesi çok geniş bir çevrenin üretim fazlaları ile sağlanabilmekteydi. Bu ise uygulanması gereken büyük bir organizasyonu zorunlu kılmaktaydı.²

Tarihinde hemen hemen hiçbir dönemde kendi kendine yeten bir şehir olamayan³ İstanbul mütemekkinlerinin ihtiyaçlarının tedariki İmparatoru I. Konstantin döneminden itibaren yöneticilerin en temel görevlerinden biri oldu. Bizans döneminde İstanbul'un yiyecek ihtiyacını karşılamak üzere bir iâşe düzeni kuruldu. Bu düzende bütün yöneticiler ve esnaf iâşe işi için vazifeliydi. Kente yiyecek taşınması amacıyla yeni limanlar tesis edildi ve bu limanların her birinin yanına da "horreum" adı verilen büyük devlet ambarları inşa edilmişti.⁴ Bizans döneminde şehrin buğday ihtiyacı, IV.-VII. yüzyıllarda imparatorluğun tahıl ambarı mesabesindeki Mısır'dan karşılandı. Mısır'ın imparatorluğun elinden çıkmasından sonra ise buğday, Karadeniz, Trakya, Makedonya ve Anadolu'dan temin edildi.⁵

İstanbul'un nüfusu, şehrin Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmesiyle birlikte daha da arttı. Bu, iâşe meselesinin de artması anlamına gelmekteydi. Bu sebeple devlet yönetiminin en önemli görevlerinden biri başkent in iâşesinin sağlanması oldu.⁶

Osmanlı devletinde şehirlerin iâşesi iki temel yöntemle karşılanmaktaydı. Birincisi ülkenin her tarafında uygulanan "normal iâşe nizamı"; ikincisi kendine özgü birtakım şartlar sebebiyle olağanüstü tedbirlerle iâşesi sağlanmaya çalışılan şehirlere özgü "fevkalade iâşe nizamı" idi. Normal iâşe nizamında her kazaya yalnızca kendi içerisinde ticaret özgürlüğü tanınmakta ve köylüler ürünlerini en yakın pazara götürerek satmaktaydılar. Böylece üretilen ürünler yine o yöre halkının ihtiyaçlarına tahsis edilmiş oluyordu. Fevkalade iâşe nizamında ise başka bölgelerin üretim fazlaları yeterli üretim yapılamayan büyük kentlere tahsis edilmekteydi. Bu sebeple iâşe (provisionism), Osmanlı sisteminin en önemli unsurlarından biridir.⁷ Osmanlı iâşe sistemine göre, başkent diğer bölgelerin üretim fazlalarının öncelikle aktarılması gereken imtiyazlı bir şehirdi.⁸

Başkent in iâşesi Osmanlı yöneticilerinin her zaman öncelikle çözmeleri gereken sorunların başında gelmiştir. Nakit kullanımının kısıtlı olması, kara ve deniz yollarındaki ulaşım zorlukları iâşe politikalarını etkilerken meseleyi daha da derinleştirmekteydi. İstanbul için takip edilen iâşe politikası, Osmanlı sınırları içerisinde yapılan her türlü üretimin, üretim

¹ Güran 2008: 61-63.

² Güran 2014: 39-40.

³ Demirtaş 2014: 170.

⁴ Turnator 2003: 87; Necipoğlu 1994: 116.

⁵ Necipoğlu 1994: 116.

⁶ Ergin 1995: 737; İnalçık 1997: 179; Bilgin 2000: 77-78.

⁷ Genç 2007: 46.

⁸ Güran 1986: 245.

bölgelerindeki ihtiyaçlar karşılandıktan sonra fazlasının öncelikli olarak İstanbul'a aktarılması zorunluluğunu doğurmaktaydı.⁹

İstanbul gibi kalabalık bir şehrin işesi geniş bir organizasyonu gerekli kılmaktaydı. Bu amaçla bütün ülke sathında kara ve deniz taşımacılığı, pazarlama, fiyat kontrolü, ihtikârın önlenmesi gibi alanlarda geniş bir ağ tesis edildi.¹⁰

İstanbul'un işesinde en önemli besin maddesi şüphesiz zahire idi. Buğday ve arpa ahalinin temel besin maddesi olmalarının yanında ordunun ekme ve peksimet ihtiyacının sağlanmasındaki özelliği dolayısıyla stratejik ürünlerdi. Bu sebeple zahire, olası aksamalar göz önünde bulundurularak ihracı yasak olan mallardandı.¹¹

Zahire kıtlığı olduğu dönemlerde, ekmeği ve börekçi dükkânları kapandığından halk perişan olmaktaydı. Böyle durumlarda fırınlara buğday veya un tevzii devlet tarafından yerine getirilmekteydi. İstanbul'a getirilen buğday veya un, Unkapanı'ndaki tüccara teslim edilirdi. Doğrudan saray ve ordu için getirilen buğday ve un ise Bahçekapı ve Galata iskelelerindeki mîrî depolara doldurulmaktaydı.¹²

Zahire tedarikinde yaşanabilecek bir sıkıntı başkentte siyasi gerilimlere de sebebiyet verebilirdi. Bu yönüyle de hassas bir konuydu. Merkezî otoritenin konuşlandığı başkentte herhangi bir huzursuzluğun ortaya çıkması İstanbul'u ve tüm ülkeyi etkileyebilirdi.¹³ Bu nedenle müzayakaya meydan vermemek üzere ülkede hâsıl olan hububatın ihracı veya yine ülke içinde bir başka yere nakliyesi padişah iznine bağlıydı. Böyle bir izni alan tüccar ellerinde padişah fermanı olmadan iş göremezdi.¹⁴

Zahire tedarikinde asıl sorun zahirenin tarladan İstanbul'a güvenli biçimde ve en kısa sürede ulaştırılmasıydı. Zahire pahada hafif yükte ağırdı. Bu sebeple karadan nakli aşırı derecede maliyetli olduğundan tek alternatif deniz ulaşımıydı.¹⁵ Bu sayede İstanbul'un ihtiyaç duyduğu zahire uygun fiyatla şehir ahalsinin kullanımına sunulabilmekteydi.¹⁶ İnalçık, İstanbul'un gelişimini ve sahip olduğu nüfusu geçindirebilmesini deniz ulaşımına uygun konumuna bağlamaktadır.¹⁷ Bu kapsamda zahire nakliyesi ulaşım olanaklarından dolayı yakın bulunan havzalardan ve deniz yoluyla gerçekleştirilmekteydi. İstanbul zahiresi Marmara Denizi'nin Anadolu kıyıları, Tuna havzası, Karadeniz'in kuzey bölgeleri ve Mısır'dan tedarik edilmekteydi. Özellikle Tuna havzasında bulunan Silistre, Niğbolu ve Rusçuk'tan gelen hububat diğer bölgelere nazaran daha kaliteli ve ulaşımı kolay olduğundan öncelikle tercih edilmekteydi.¹⁸

Buğdayın başkente düzenli bir şekilde akışını sağlamak devletin temel politikaları arasında idi. İstanbul'un işesi devletin önemli faaliyet alanı olmakla birlikte başkent in buğday ihtiyacı XIX. yüzyıl öncesinde kapan tüccarı, bağımsız tüccar ve mubayaacıardan satın alma

⁹ Genç 2007: 45-47; Faroqhi 1981: 139-154.

¹⁰ İnalçık 1994: 117; Murphey 1988: 217-221.

¹¹ Arıkan 1991: 279-306.

¹² Demirtaş 2014: 171.

¹³ Aynural 1999: 563; Demirtaş 2012: 417-446.

¹⁴ Güçer 1954: 81-82.

¹⁵ Güran 1987: 232.

¹⁶ Camgöz 2010: 62-63.

¹⁷ İnalçık 1994: 116.

¹⁸ Yeşil 2004: 121-122.

yöntemini kullanan tüccar vasıtasıyla karşılandı. Bunlardan kapan tüccarı Karadeniz ve Tuna havzasında ticaret yaparken, bağımsız tüccar daha çok Kuzey Akdeniz’de yoğunlaşmışlardı. Mubayaacılar ürün satın alan tüccar da Akdeniz limanlarında faaldiler.¹⁹

Zahire Nezareti’nin 1793’te kuruluşuna kadar İstanbul’un iaşesinin neredeyse tamamına yakını (% 91) özel sermaye tarafından karşılanmıştı. Bu aşamada devlet öncelikle mirî mubayaa sistemini tercih etti. Mirî mubayaada ürünler piyasa fiyatlarının altında satın alınıyordu. Ancak XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kapan tüccarının faaliyetleri İstanbul’un özellikle kış aylarındaki iaşesinin sağlanmasında yetersiz kalmaya başladığından devlet bu alana doğrudan müdahil olmak zorunda kaldı. Devletin başlangıçta ihtiyaten gerçekleştirdiği müdahalesi 1793’te Zahire Nezareti’nin kurulmasıyla doğrudan müdahaleye dönüştü.²⁰

İstanbul’a getirilen buğdayın fırıncılara dağıtılması ve yapılan ekmeklerin denetlenmesi devlet kontrolünde gerçekleştirilmekteydi. İstanbul’da zahire sıkıntısı çekildiği zamanlarda bazı mubayaacılar, aldıkları katıksız buğdaya saman, arpa gibi yabancı maddeler karıştırarak İstanbul’a göndermekteydiler. Yolda da gemiciler, zahirenin bir kısmını satarken geri kalanına da biraz saman karıştırmakta ve ağır gelsin diye üzerine biraz su dökmekteydiler. Böylece karışık olan buğday mirî ambarlarda çok geçmeden kokmaktaydı. Fırıncılara dağıtılan buğday böyle olunca bunlardan imal edilen ekmekleri yiyen ahalinin hastalıklara yakalanma olasılığı artmaktaydı. Böylesi vakalar üzerine bizzat padişahlar fırıncılara dağıtılan unları kontrol etmişlerdir.²¹

İstanbul XVIII. yüzyıl sonlarında tahmini olarak 426 bin nüfusu barındırıyordu. 1830’lu yıllarda ise 450 bin dolaylarına ulaşmıştı.²² İncelenen dönemde bir kişinin yıllık buğday ihtiyacı yaklaşık 205 kg. (yaklaşık 8 kile)²³ olduğu kabul edilen bir hesaplama göre, 450 bin kişilik nüfusun yıllık buğday ihtiyacı 3,6 milyon kiledir (92.160.000 kg). XVIII. yüzyıl sonlarında İstanbul fırınları sayımlarında yıllık ekmek kapasitelerinin bu seviyelerde olduğu anlaşılmaktadır. İstanbul’da 1790’larda fırınların işleyebilecekleri buğday miktarını belirleyen taş sayısı 1.152,5’tir. Her taşın işleyebileceği buğday miktarı günde 9 kile olup fırınların toplam ihtiyaç duydukları buğday miktarı da 3,8 milyon kile dolaylarındaydı.²⁴ Kimi tespitlere göre ise bu miktar 5 milyon kileden aşağı değildi.²⁵

Antalya’da Buğday Üretimi ve İstanbul’a Nakliyesi

İstanbul halkının buğday ihtiyacının karşılanmasında temel hedef, yukarıda ifade edildiği üzere mümkün olduğu kadar az masrafla nakletmek olduğundan ihtiyaç duyulan buğday Tekirdağ, Karesi, Kırım, Besarabya, Moldavya, Akkerman, Bulgaristan, Dobruca, Köstence ve Teselya’dan gemilerle getirilmekteydi.²⁶ Ancak Osmanlı Devleti’nin XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Rusya ile yapılan savaşlar Karadeniz taraflarından zahire tedarikinde

¹⁹ Güçer 1949: 411.

²⁰ Cezar 1978: 118-119, 131.

²¹ Tızlak 2016: 339-348.

²² Karpat 1985: 103.

²³ Bir İstanbuli kile yaklaşık 25,6 kilogramdır. Kallek 2002: 568-171.

²⁴ Güran 1986:246-247.

²⁵ Aynural 2002: 4.

²⁶ İnalçık 1994: 118.

sorunlara yol açtı. Bu sıkıntıları ortadan kaldırmak üzere 1748 yazında bir “*Nizam-ı Sefâin*” hazırlanarak Akdeniz taraflarında bulunan Finike, Antalya, Silifke, Kıbrıs, Halep, Trablusşam, Sayda, Beyrut ve Yafa’ya gönderildi. Gönderilen talimatta Akdeniz sahillerinde bulunan 60 kıta üçer direkli ve şayka tabîr olunan gemilerin Mısır taraflarından aldıkları eşyaları adalar ve yakın bölgelere bırakmak suretiyle İstanbul’a herhangi bir şey gelmez olduğu, bu sebeple gemilerin üçer senelik nöbetlerle yirmişerinin İstanbul’un iâşesinde kullanılmalari kararlaştırıldı.²⁷

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Rusya ve Avusturya ile meydana gelen savaşlar ağırlıklı olarak Balkanlar, Karadeniz’in kuzeyi ve Tuna havzasında cereyan etti. Bu bölgeler, her zaman başkentin zahire ihtiyacını sağlamada son derece önem arz etmekteydi. Fakat sürgit savaşlar nedeniyle bu bölgeler harp sahasına dönüşürken ve birçok kesimi de elden çıktı. XIX. yüzyıl başlarında Avrupa’da yaşanan Koalisyon Savaşları nedeniyle zahire sıkıntısı derinleşti.²⁸ Bu sebeple yüzlerce Avrupalı tüccar gemisi Akdeniz ve Karadeniz sahillerine akın etmişti. Osmanlı yönetimi ise yerli tüccarın bu gelişmeden fazla kâr elde edebilmek amacıyla faydalanabileceklerini düşünerek gerekli tedbirleri almaya çalışıyordu.²⁹ Üstelik Rusya ile meydana gelen savaş dönemlerinde Akdeniz sahillerinin bu bakımdan önemi bir kat daha artmıştı. Bu sebeple özellikle Akdeniz adaları ve sahil bölgelerinden zahire tedarikine büyük önem verildi. Bu bölgelerden biri de Teke Sancağı (Antalya) oldu.

Teke Sancağı XIX. yüzyıl başlarında merkez kaza Antalya olmak üzere, Elmalı, Kaş, Finike, Kalkan, Germiği, Serik ve Bucak kazalarından oluşmaktaydı.³⁰ Teke Sancağı’nın iklim yapısı zahire üretimine oldukça uygundu. Özellikle yağışların bol olduğu yıllarda yüksek miktarda ürün alınabilmekteydi.

İncelenen konuya dair tespit edilebilen ilk belge Tekelioğlu isyanı öncesi döneme aittir. Kasım 1808 tarihli hükümde, bu yıla mahsup edilmek üzere Teke Sancağı’ndan 500 kile (12.850 kg) zahire bedeliyesi tahsil edileceği bildirildi. Bu para ordu için alınacaktı.³¹ Aynı bedel ertesi yıl da talep edildi.³²

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Teke Sancağı’ndan İstanbul’un ihtiyacı için düzenli olarak 7.010 kile (180 ton) buğday mubayaası ferman olundu. Bu durum belgelerde çoğu zaman “*sâbıkları müsillü ol-mikdâr*” şeklinde de karşılığını bulmuştur. Bu ifadeler Teke Sancağı’na zahire tertibi için gönderilen hemen bütün fermanlarda geçmektedir. Bu ise İstanbul’un ihtiyacı için Antalya’dan uzun yıllar zahire talep edildiğini, bunun sabit bir miktar haline gelerek gelenekselleştiğini ve tedariklerin mubayaalar üzerinden yürütüldüğüne işaret etmektedir. Bunun ilk örneği 1809 yılı hâsılatından olmak üzere Teke Sancağı kazalarından 7.010 kile (180 ton) buğday mubayaasını emreden fermanla görülmektedir.³³

180 ton buğdayın Teke Sancağı kazalarına taksimi ise şöyleydi:

²⁷ Dinç 2015: 214-215.

²⁸ Ağır 2013, 571-573.

²⁹ BOA., HAT., 176/7749.

³⁰ “...Teke Sancağı dokuz kazâdan ibâret olub...” C.ML., 503/20418.

³¹ AŞS., 1/20-2.

³² AŞS., 1/30-1.

³³ AŞS., 1/37-1.

Tablo 1: 1809 Yılında Teke Sancağı'ndan Talep Edilen Mubayaası

Kaza Adı	Tevzi Olunan Buğday Miktarı/Kile (Ton) ³⁴
Kaş	900 (23 ton)
Kalkanlu	700 (18 ton)
Elmalu	1000 (25,6 ton)
Kızılkaya	300 (7,7 ton)
Finike	670 (17,2 ton)
İğdir	600 (15,4 ton)
Serik	1040 (26,7 ton)
Antalya	1000 (25,6 ton)
Germiği	800 (20,5 ton)
Yekün	7.010 (180 ton)

Kaynak: AŞS., 1/37-1.

1810 yılı Osmanlı Devleti'nin Sırbistan isyanı dolayısıyla Rusya ile giriştiği savaşın en yoğun olduğu yıllardan biriydi. Dolayısıyla savaş sırasında yurt dışına zahire ihracı daha sert bir şekilde yasaklandı. Teke Sancağı yöneticilerine yollanan hükümde İstanbul'da zahire sıkıntısı çekildiği, taşrada üretilen zahirelerin ferman olmadan gemilere ve adalara verilmesi yasak olmasına rağmen bazı sahil bölgelerinde birtakım muhtekirlerin gizlice yasak bölgelere zahire sattıklarının öğrenildiği ve bunun engellenmesi için bazı donanma kaptanlarının sahilleri kontrol etmek üzere görevlendirildiği açıklandı. Ayrıca yasaklara uymayanların en ağır şekilde cezalandırılacakları uyarısı yapıldı.³⁵

1810 yılında Teke ve Hamid sancaklarından tersane ihtiyacı için rayiç fiyat üzere zahire talep edildi. Bu talep Teke Mütesellimi Hacı Mehmed Ağa ve Hamid tüccarı tarafından toplanarak gönderildi. Bu işlem için mütesellim Hacı Mehmed Ağa hazineden 15 bin kuruş alacaklı idi.³⁶

İncelenen dönemde Antalya kazalarında toplanan zahire develerle Antalya limanına getirilmekte, buradan gemilere yüklenerek İstanbul'a nakliyesi gerçekleştirilmekteydi. Antalya limanı sadece Teke Sancağı zahiresinin İstanbul'a yollanmasında değil, aynı zamanda Hamid Sancağı'ndan toplanan zahirenin İstanbul'a nakliyesinde de kullanılmaktaydı. Söz gelimi 1811 yılında Hamid Sancağı'ndan talep edilen zahirenin tedarik edilecek develerle Antalya limanına getirilmesi, oradan da gemilere yüklenerek İstanbul'a yollanması emredilmişti.³⁷

1811 tarihli mubayaa hükmünde, zahire mubayaası Teke Mütesellimi Hacı Mehmed Ağa'nın uhdesine havale edildi. Zahire mubayaacısı olarak da İstanbul'dan Abdülfettah Efendi görevlendirildi. Ancak Abdülfettah Efendi'nin vefatı nedeniyle yerine başkasını atamak vakit kaybına sebep olacağından ve zahire hasat mevsiminin geçmemesi için Mütesellim Hacı Mehmed Ağa aynı zamanda mubayaacı tayin edildi.³⁸

³⁴ Verilen rakamlar yakın olarak yuvarlanmıştır.

³⁵ AŞS., 1/39-2.

³⁶ BOA., C.ML., 224/9334.

³⁷ AŞS., 1/40-2.

³⁸ AŞS., 1/18-2.

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla bu süreçte Teke Mütesellimi Mehmed Ağa zahire işlerinden büyük paralar kazanmıştı. Zira XIX. yüzyılın başlarında Koalisyon savaşlarından sonra Avrupa'da Osmanlı tarım ürünlerine olan talep arttı. Bu ise içeride tarım ürünlerinin fiyatlarının artmasına yol açtı.³⁹ Bunu gören bazı fırsatçı tacirler, yasak olmasına rağmen yabancı devletlere zahire satışı yapıyorlardı. Bu kapsamda Teke Mütesellimi Hacı Mehmed Ağa'nın da Sırlara zahire sattığı tespit edilmişti.⁴⁰

1812-1814 yıllarında Antalya'da "Tekelioğlu İsyanı"⁴¹ yaşansa da zahire Mubayaasının devam ettiği anlaşılmaktadır. 1813 yılında Teke ve Hamid Sancaklarına Antalya İskelesine getirilmek üzere mîrî ve rayiç mubayaa emri gönderildi.⁴² Teke ve Hamid sancaklarından 22.120 kile buğday mîrî mubayaa olarak talep edildi. Râyiç fiyat üzere ise 40 kile buğday ve 30 kile arpa istendi. Ancak bu talep meydana gelen Tekelioğlu isyanı dolayısıyla yerine getirilemeyince "hasbe'l-vakt ve'l-hâl şimdilik tevkîf olunmuştur"⁴³ ifadesi düşülerek ertelenmiştir.

Tablo 2: 1813 Yılında Teke ve Hamid Sancaklarından Mubayaası Talep Olunan Zahire

Sancaklar	Mîrî Mubayaa (Kile)		Râyiç Mubayaa (Kile)	
	Buğday	Arpa	Buğday	Arpa
Teke	7.010	-	20.000	15.000
Hamid	1.5110	-	20.000	15.000
Toplam	22.120	-	40.000	30.000

Kaynak: BOA., TS.MA.d. 4834, s.1.

Üstelik 1811 ve 1812 yıllarının muhasebesi de isyan sonrasında yapılabildiği. Buna göre 1811 ve 1812 (H. 1226 ve 1227) yıllarında buğday ve arpa mubayaa edilmişti. Bunun 40 bin kilesi (1.024 ton) rayiç mubayaa, 37.230 kilesi (953 ton) mîrî mubayaa olarak talep edilmişti. Bu mubayaa işleminin muhasebesi 1816 yılında tamamlanabildi. Yapılan incelemeye göre buğdaylardan 2.633 kilesini (67,5 ton) Tekelioğlu İbrahim Bey'in gasp ettiği anlaşıldı. Dolayısıyla bu miktarın karşılığı olan 11.848,5 kuruşunun müsadere olunan muhalfeatından veya Antalya'da olan emvalinden karşılanmasına karar verildi.⁴⁴

1815 yılı için zahire mubayaası emri dönemin Teke ve Hamid Sancakları mutasarrıfı Mehmed Vahid Paşa'ya hitaben yazıldı. Antalya İskelesine bağlı kazalardan 1815 yılı mahsulü olmak üzere eskiden olduğu gibi 7.010 kile (180 ton) buğday mubayaa edileceği duyuruldu. Ancak fermanla şöyle bir uyarı da yapıldı. Daha önceki yıllarda bazı açgözlü kişilerin toplanan zahireyi zimmetlerine geçirdikleri göz önünde bulundurularak mubayaa işi Mehmed Vahid Paşa'ya havale edildi. Böylece İstanbul'dan bir mubayaacı tayin edilme

³⁹ Pamuk 2005: 16.

⁴⁰ BOA., C.ML., 254/10489. Böylesi bilgilerin Mütesellim Hacı Mehmed Ağa'nın vefatı ve oğlu İbrahim'in isyanı sonrası gündeme gelmesi dikkat çekicidir.

⁴¹ Tızlak, 2002: 237-254.

⁴² Mîrî mubayaa, zahire fiyatının doğrudan hazine tarafından belirlendiği fiyatlamayı belirtirken rayiç mubayaada zahire fiyatı güncel piyasa fiyatlarına göre belirlenmekteydi. Mîrî mubayaalarda zahire piyasa fiyatının oldukça altında satın alınmaktaydı. Rayiç mubayaa ise üreticiyi koruyan yapıyla piyasadaki geçerli fiyat olmaktadır.

⁴³ BOA., TS.MA.d. 4834, s.1.

⁴⁴ BOA., D.MKF.d., 31366, s.1-2.

yükü ve masrafı da ortadan kalmış oluyordu. Mehmed Vahid Paşa Teke Sancağı'nda Tekelioğlu İsyanı sonrasında askerî, idarî, ekonomik ve sosyal düzeni sağlamakla görevlendirilmiş ve devletin itimat ettiği önemli paşalardan biriydi. Yapılan mubayaada buğdayın İstanbul kilesi (25,6 kg) 60 akçe hesap edilmişti.

Aynı fermanla Mehmed Vahid Paşa'ya yapılan uyarılar şöyleydi:⁴⁵

- 1- İşe vaktinde nezaret etmesi,
- 2- Mubayaa sırasında ahaliye zulüm etmemesi,
- 3- İstenen zahireyi senesi içinde yerli yerinden tamamıyla tahsil etmesi,
- 4- İstanbul ahali için istenen zahire alışveriş (bey' u şirâ) kabilinden olduğundan muaf, gayr-i muaf, havas veya evkaf olup olmadığına ve özür ve illetine bakmadan istenilen zahireyi mubayaa ve tahsil etmesi,
- 5- Ahali üzerine düşen zahireyi vermeden ürününü harman yerinden kaldırmasına izin vermemesi,
- 6- Ahaliden toplayacağı zahirenin fiyatını harman yerinde peşinen ödemesi,
- 7- Kazaların hisselerine düşen zahireyi "*sahihü'l-ayâr İstanbulî kile*" ile hakkaniyetle ve adilce tartarak derhal harman yerinden mubayaa ederek iskeleye götürmesi,
- 8- Toplanacak zahirenin bir tanesinin bile zayi olmasına engel olması,
- 9- İskeleye getireceği zahireyi peyderpey gemilere yükleyerek Tersane-i Âmire ambarlarına yollaması,
- 10- Mubayaa sırasında ortaya çıkacak masrafı karşılığı olarak eskiden beri ahaliye alınan 1/10 ücretten başka "*tozluk*", "*kile başı*", "*mübaşiriyye*", "*tezkire akçesi*" gibi adlarla başkaca bir para talep etmemesi.

1815 yılında Vahid Paşa'nın Teke ve Hamid sancaklarından tertip edip gemilerle yola çıkardığı buğdayın tamamı İstanbul'a ulaşamadı. Salih Reis adlı kaptanın gemisine yüklenen 9 bin kile (230,4 ton) buğday yolda geminin batması sonucu zayi oldu. Ödeme işlemleri de buna göre yapıldı.⁴⁶

1816 (H. 1231) yılında İstanbul ahalisinin ihtiyaçları için Teke ve Hamid sancaklarından Antalya İskeleye vasıtasıyla buğday mubayaa olunarak gönderilmesi talep edildi. Buğday için çıkarılan para 13.437 kuruş tutmuştu. Bunun 10.081 kuruşu gemi ücretleri için olup, bundan bir miktar indirim yapılarak zahire hazinesinden ödenen para 3.256 kuruş olmuştur.⁴⁷

1817⁴⁸, 1818⁴⁹ ve 1819⁵⁰ yıllarında İstanbul'un ihtiyacı için Antalya'dan 7.010'ar kile (180 ton) buğday mubayaa edildi. Bu yıllarda mubayaacı olarak Osman Efendi görevlendirildi. Mubayaacı Osman Efendi buğday mubayaasını mahkemede kazalara göre tevzi etti.

İncelenen dönemde İstanbul'un ihtiyacı için Antalya'dan yapılan buğday mubayaaları genellikle "*mirî mubayaa*" şeklinde gerçekleştirildi. Ancak 1818 senesi mubayaası önce mirî mubayaa olarak duyurulmuşsa da kısa bir süre sonra (19 Eylül 1818) yollanan ikinci bir

⁴⁵ AŞS., 1/78-1.

⁴⁶ BOA., D.MKF.d., 31411, s.7.

⁴⁷ BOA., D.MKF.d., 31422, s.7-8.

⁴⁸ AŞS., 1/11-2.

⁴⁹ AŞS., 2/33-1.

⁵⁰ AŞS., 2/43-1.

fermanda, yapılan alımın “*rayiç mubayaa*” şeklinde olacağı açıklandı. Bu değişiklik mubayaalarda ahalinin sıkıntı yaşadığına işaret sayılmalıdır. Zira mirî mubayaalarda zahire piyasa fiyatının oldukça altında satın alınmaktaydı. Rayiç mubayaa ise üreticiyi koruyan yapısıyla piyasadaki geçerli fiyat oluyordu.

1817 ve 1818 yıllarında Antalya şehri mahallelerine (nefs-i Antalya) düşen buğday mubayaa miktarları toplamı 1.100 kile (28,2 ton) idi.⁵¹

1819 yılı sonunda Teke ve Hamid sancaklarının yeni mutasarrıfı Mehmed Emin Rauf Paşa'ya 1820 yılında mahsup edilmek üzere bir mubayaa fermanı gönderildi.⁵² Bu mubayaada Antalya köylerinden toplanacak buğday miktarı 500 kile (12,8 ton) miktarındaydı. Mubayaanın Aralık 1819 tarihinde kilesi 3 kuruştan Antalya mahallelerine yapılan dağıtımı ise şöyleydi:

Tablo 3: 1818 Yılı Mubayaasında Antalya Mahallelerinden Mubayaa Edilen Buğday

Mahalle Adı	Miktar (Kuruş)
Cami-i Cedid	211,5
Cami-i Atik	37
Makbûle	161
Hatib Süleyman	24
Mecdeddin	25
Has Balaban	24
Karadayı	8
İskender Çelebi	20
Baba Doğan	78
Tuzcular	32
Çullah Kara	17
Ahi Yusuf	12
Ahi Kızı	24
Timurcu Süleyman	84
Bâli Bey	51
Divan Piri	17
Kızılsaray	56
Âşık Doğan	28
Sağır Bey	75
Kiçi Bali	22,5
Şeyh Sinan	168
Çavuş Bahçesi	24
Tahıl Pazarı	17
İğdir Hasan	28
Şeyh Şüca	8
Sofular	59
Arab Mescidi	10
Araban	19
Kızıl Harım	17
Takyeci Mustafa	48
Kirişçiler	5

⁵¹ AŞS., 2/38-1.

⁵² AŞS., 2/53-1.

Meydan	71
Timurcu Kara	92
Kara Çallu	111
Kışla	37
Kum	9
Zeytün	11
Uncalı	9
Yekün	1750

Kaynak: AŞS., 2/53-1

Antalya mahallelerine yapılan zahire mubayaası hane miktarları göz önünde bulundurularak yapıldığından aynı zamanda mahallelerin nüfus büyüklüklerini de ortaya koymaktadır. Buna göre en kalabalık mahalle olarak Cami-i Cedid Mahallesi görülmektedir. Bu mahalle ilgili dönemde Müslüman ve ağırlıklı olarak da Rumlar tarafından meskündü.⁵³

Şubat 1820 tarihinde Teke ve Hamid Sancakları mutasarrıfı Rauf Paşa ve Antalya İskelesi mubayaacısı Osman Efendi'ye yollanan fermanan anlaşıldığına göre; 1819 yılı için yapılan mubayaada kenar ahaliyle (köylüler) Mubayaacı Osman Efendi'nin yaptığı pazarlık sonucu rayiç fiyat olarak buğdayın kilesi beşer kuruştan anlaşılmış ve ödemenin bir kısmı bu fiyat üzerinden yapılmıştır. Ancak yukarıda belirtildiği üzere yıl sonunda (Aralık ayı) gelen fermana üç kuruştan hesap edilmesi kararlaştırıldı. Bu ise ödemelerde büyük bir kargaşaya sebep oldu. Nihayet bu karışıklığı bitirmek üzere Şubat 1820 tarihinde gönderilen fermanla mubayaada buğdayın kilesi 3 kuruştan hesap edileceği kesin bir dil ile ilan edildi. Ayrıca aynı fermana 1819 yılında toplamda 22.122 kile (566,3 ton) buğday mubayaa edildiği açıklandı.⁵⁴

26 Mayıs 1820 tarihli olarak Antalya kadısına ve Mubayaacı Osman Efendi'ye gönderilen fermana 1820 yılı hasat mevsiminin yaklaştığı belirtilerek 7.010 kile (180 ton) buğdayın İstanbul ahalisinin ihtiyaçları için toplanıp gönderilmesi emredildi.⁵⁵ Bu yılki mubayaada Antalya köylerine 1.500 kile (38,4 ton), mahallelerine ise 1.550 kile (39,6 ton) buğday tevzi edildi.⁵⁶ 7.010 kile (180 ton) buğdayın geri kalanı ise sancağın diğer kazalarından mubayaa olundu. Antalya mahalleleri arasında en fazla yükü en kalabalık mahalle olan Cami-i Cedid Mahallesi çekmiştir (63,5 kile=1,6 ton).

1820, 1821 ve 1822 yıllarında Teke ve Hamid Sancaklarından zahire mubayaası yine Mubayaacı Osman Efendi tarafından gerçekleştirildi. Osman Efendi mubayaa işleminin bazılarını mirî, bazılarını da rayiç fiyat üzerinden yapmıştı. Osman Efendi, 1822 yılında görülen muhasebesine göre, üç yıl içerisinde 66.360 kile (1,7 ton) buğdayı mirî, 80.000 kile (2.048 ton) buğdayı ve arpayı rayiç fiyat üzerinden mubayaa ederek Antalya İskelesinden anbar-ı âmireye göndermişti.⁵⁷

1824 yılından itibaren Antalya mubayaacısı olarak Halil Ağa tayin edilmiştir. Bu yıl Antalya İskelesi Mubayaacısı Halil Ağa'ya gönderilen fermana 7.010 kile buğdayın

⁵³ Dinç 2017: 461.

⁵⁴ AŞS., 2/66-1.

⁵⁵ AŞS., 2/130-1.

⁵⁶ AŞS., 2/159-1.

⁵⁷ KK.d., 2974, s.7.

Antalya kazalarından tertip ve iskeleye getirip gemilerle İstanbul'a nakliye işini organize etmesi emri verildi.⁵⁸ Ancak bu yıl Antalya ahalişi de kıtlıkla mücadele etmekteydi. Ürünlerinin çoğu telef olmuş, ahalinin pek çoğu buğdayını başka yerlerden temin yoluna gitmişti. Bu nedenle Antalya ahalişi kadiya giderek ferman ile emredilen buğday mubayaasını bu yıl yerine getiremeyeceklerini dile getirdiler. Bunun üzerine yapılan değerlendirmeler ve emsal kararlardan yola çıkılarak Antalya ahalisinin bunun yerine kilesi 5,5 kuruştan zahire bedeli ödemesi kararlaştırıldı. Antalya ahalişi toplam 38.555 kuruş ödeyecek, Mubayaacı Halil Ağa toplayacağı bu meblağı Zahire Hazinesi'ne yollayacaktı.⁵⁹

1826 Mayıs ayı başlarında Mubayaacı Halil Ağa'ya gönderilen fermanla mahsul zamanının (1241 yılı mahsülü) yaklaştığı belirtilerek "*kadimü'l-mikdâr*", yani 7.010 kile (180 ton) buğdayı kilesi mirî hesap üzere 60'ar akçeden satın alarak İstanbul'a göndermesi emredildi.⁶⁰

İncelenen dönemde Antalya sadece İstanbul sakinlerinin ihtiyacı için buğday tedarik etmiyordu. Bunun dışında ihtiyaca binaen talep edilen bazı yerlere de buğday sevkiyatı yapıldı. Örneğin Rodos ve Resmo Sancaklarında 1821 yılında yeterli ürün elde edilemediğinden yakın yerlerden buğday talep olundu. Rodos'a 600 kile (15,4 ton), Resmo için de yeterli miktarda buğday gönderilmesi talep edildi.⁶¹

1824 yılı sonlarında Yunan İsyanı dolayısıyla Sakız Adası kalesinde görevlendirilen askerler için Antalya'dan 1.306 kile (33,4 ton) buğday istendi.⁶² İstanbul dışında başka bölgeler için buğday mubayaası yapıldığında bu rayiç mubayaa sistemi ile gerçekleştirildi.⁶³

Sonuç

XIX. yüzyıl başlarında Koalisyon Savaşları nedeniyle Avrupa genelinde görülen zahire sıkıntısından Osmanlı Devleti de etkilenmiştir. Bu dönemde Osmanlı topraklarındaki zahirenin yabancı ülkelere satışı yasak olsa da zahirenin Avrupalılar tarafından yoğun biçimde ihtiyaç duyulması piyasadaki zahire fiyatlarının yükselmesine yol açtı. Bu sebeple zahire üreten bölgelerde İstanbul'un ihtiyacı için gerçekleşen mubayaalar daha sıkı şekilde uygulandı. Antalya'da da bunu görebilmek mümkündür. Bu süreçte Teke Sancağı'ndan hemen her yıl düzenli olarak 7.010 kile (180 ton) buğday talep olundu. Bu Teke Sancağı'nın düzenli bir zahire ambarı şeklinde düşünüldüğünün de göstergesi iken aynı zamanda İstanbul ahalisinin temel besin maddelerinden buğdayın tedarikinde kısmî de olsa bir öneme sahip olduğunun kanıtıdır. Zira İstanbul'un yıllık buğday ihtiyacı 92.500 ton olarak kabul edilirse, Teke Sancağı bu ihtiyacın % 0,19'una tekabül etmektedir.

İncelenen dönemde Antalya'da zahire satışlarından büyük gelirler elde edenler olmuştur. Bunlardan başta geleni Tekelioğlu ailesi olurken 1812-1814 yıllarındaki isyan sonucunda bölgedeki etkinlikleri ortadan tamamen kalkmıştır. Bu aile yerine mubayaacılar etkili konuma geleceklerdir. Bunlardan en önde geleni Mubayaacı Halil Bey olmuştur. Halil Bey ve oğlu Mustafa Ağa XIX. yüzyılın ortalarında Antalya'nın en nüfuzlu şahsiyetleri arasında yer alacaklardır.

⁵⁸ AŞS., 3/23-2.

⁵⁹ AŞS., 3/56-1.

⁶⁰ AŞS., 3/42-2.

⁶¹ HAT., 300/17809.

⁶² AŞS., 3/27-1; AŞS., 3/27-2.

⁶³ AŞS., 3/27-2.

Kaynaklar**Antalya Şer'iyeye Sicil Defterleri (AŞS.)**

Defter Numarası, 1, 2, 3.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Belgeleri (BOA.)

C.ML., 224/9334.

C.ML., 254/10489.

C.ML., 503/20418

D.MKF.d., 31366.

D.MKF.d., 31411.

D.MKF.d., 31422.

HAT., 176/7749.

HAT., 300/17809

KK.d., 2974.

TS.MA.d. 4834.

Telif Eserler

AĞIR, Seven. (2013). "The Evolution of Grain Policy, The Ottoman Experience". *Journal of Interdisciplinary History*, XLIII/4, 571-598.

ARIKAN, Zeki. (1991). "Osmanlı İmparatorluğu'nda İhracı Yasak Mallar (Memnu Mallar)", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, 279-306.

AYNURAL, Salih. (1999). "XVIII. Yüzyılda İstanbul'un Odun ve Kömür İhtiyacının Karşılanması". *Osmanlı*, 5, Yeni Türkiye Yayınları, 563-569.

AYNURAL, Salih. (2002). *İstanbul Fırınları ve Değirmenleri, Zahire Ticareti (1740-1840)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

BİLGİN, Arif. (2000). *Osmanlı Sarayının İaşesi (1489 - 1650)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

CAMGÖZ, Mevlüt. (2010). *19. Yüzyıl Osmanlı İstanbul'unda Zahire Fiyatları ve Tedarik Bölgeleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

CEZAR, Yavuz. (1978). "Osmanlı Devleti'nin Mali Kurumlarından Zahire Hazinesi ve 1795/1210 Tarihli Nizamnamesi". *Toplum ve Bilim*, 6-7, 111-156.

DEMİRTAŞ, Mehmet. (2012). "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul'da İaşe Sıkıntısına Yol Açan İhlaller ve Alınan Tedbirler". *7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi, (Türk ve Dünya Kültüründe İstanbul), Bildiriler I*, Konya: 5-10 Ekim 2009, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 417-446.

DEMİRTAŞ, Mehmet. (2014). "İstanbul Fırınlarının Buğday ve Un İhtiyacının Karşılanmasında Görülen Usulsüzlükler ve Uygulanan Yaptırımlar", *Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu-2*, (Edit: Feridun Emecen, Emrah S. Gürkan, Ali Akyıldız), İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, 169-185.

DİNÇ, Güven. (2015). "İstanbul'un Zahire İaşesinde Kıbrıs Adası'nın Rolü (1769-1839)". *Berna Türkdoğan Uysal Armağan Kitabı*, (Edit: Ş. Kantarcı, F. Şimşek), Ankara: Sonçağ Yayınları,, 207-243

- DİNÇ, Güven. (2017). "The Social and Economic Status of the Rum (Greeks) of Antalya in the First Half of the 19th Century". *Adalya*, 20, 449-490.
- ERGİN, O. Nuri. (1995). *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, 2, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayını,
- FAROQHI, Suraiya. (1981). "İstanbul'un İaşesinde Tekirdağ-Rodosçuk Limanı". *ODTÜ Gelişme Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar*, II, 139- 154
- GENÇ, Mehmet. (2007). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- GÜÇER, Lütfi. (1949). "XVIII. Yüzyıl Ortalarında İstanbul'un İaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi". *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, 11/1-4, 397-416.
- GÜÇER, Lütfi. (1954). "XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 13/ 1-4, 79-98.
- GÜRAN, Tefvik. (1986). "İstanbul'un İaşesinde Devletin Rolü (1793-1839)". *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 44/1-4, 245-275.
- GÜRAN, Tefvik. (1987). "Osmanlı Tarım Ekonomisi, 1840-1910". *Türk İktisat Tarihi Yıllığı*, 1, 225-303.
- GÜRAN, Tefvik. (2008). "Kentlerin İaşesi". *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, (Edit. Erol Özvar, Arif Bilgin), İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayını, 61-68.
- GÜRAN, Tefvik. (2014). "İaşe Politikası ve Uygulaması". *19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- İNALCIK, H. (1994). "İaşe- Osmanlı Dönemi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, IV, 116-119.
- İNALCIK, H. (1997). "The Ottoman State, Economy and Society, 1300-1600". *An Economic And Social History of The Ottoman Empire 1300-1914*, (Edit: H. İnalcık with D. Quataert), Cambridge: Cambridge University Press.
- KALLEK, Cengiz. (2002), "Kile". *TDVİA*, 25, 568-571.
- KARPAT, Kemal. (1985). *Ottoman Population*, University of Wisconsin Press, 1985.
- MURPHEY, Rhoads. (1988). "Provisioning Istanbul: The State and Subsistence in the Early Modern East". *Food and Foodways*, II, 217-221.
- NECİPOĞLU, Nevra; "İaşe, Bizans Dönemi". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt IV, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, 116.
- PAMUK, Şevket. (2005). *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1920-1913)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TIZLAK, Fahrettin. (2002). "Tekelioğlu İsyanı". *XIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, III-I, 239-243.
- TIZLAK, Fahrettin. (2015). "Hatt-ı Hümayunlar Işığında III. Selim Dönemi'nde İstanbul'da Fırınlardan ve Ekmeklerin Tebdil-i Kıyafetle Denetimi". *CEDRUS*, III, 337-350.
- TURNATOR, G. Ece. (2003). "Bizans Döneminde Konstantinopolis'in İaşesi". *Toplumsal Tarih*, 112, 86-89.
- YEŞİL, Fatih. (2004). "Zahire Nezareti'nin Kuruluşu ve İşleyişi". *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 15, 113-142.

